

marife

dini araştırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 20 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2020

Research Note
ARAşTIRMA NOTU

Derbentli Bir Âlim ve Eseri: Hasan Tahsin Emiroğlu ve *Esbâb-ı Nüzûl*'ü

Ahmet Kavaklıyazı

Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı

akavakliyazi@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-7932-4272>

Geliş Tarihi / Received: 06.10.2020 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 24.11.2020

Özet

Konya'nın Derbent ilçesi yakın geçmişinde pek çok âlim, hoca ve hafız yetiştirmiş bir yer olarak bilinmekte ve tanınmaktadır. Derbent'te yetişmiş bu nitelikteki kimselerden biri de Hasan Tahsin Emiroğlu'dur. Emiroğlu Derbent'te doğup büyümüş; Derbent, Ilgın ve Konya merkezde medrese tahsili görmüştür. Ayrıca medreselerin kapatılmasından sonra açılan ve yeni usüllerde eğitim veren Konya ve Kütahya imam-hatip ortaokullarında da öğrenim görmüştür. Konya'nın çeşitli beldelerinde ve merkezindeki bazı okullarda uzun yıllar öğretmenlik yapmış; daha sonra Konya, Adana ve Bâlâ (Ankara) müftülükleri görevinde bulunmuştur. Emiroğlu hem öğretmenlik hem de müftülük vazifelerinde iken gösterdiği titizlik ve gayretle, yaşamı boyunca okumaya ve ilme verdiği değerle dikkat çekmiştir. Fakat onun adından söz ettiren asıl husus, Kur'an âyetlerinin iniş sebeplerini konu alan ve yazım aşamasında tefsire dönüşen "*Esbâb-ı Nüzûl*" adında bir eser yazması olmuştur. Yazıldığı yıllarda önemli bir dikkat ve ilgiyle karşılanan bu hacimli eser ve dolayısıyla da onun yazarı bugün için neredeyse unutulmuş gibidir. Bu çalışma ile Emiroğlu'nun hayatı ve eserleri incelenerek onun ve eserinin tanınmasına ve bilinmesine katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Çalışma hazırlanırken Emiroğlu'nun eserleri incelenmiş, ailesinden ve talebelerinden bazı kimselerle görüşülmüş, ondan ve eserlerinden söz eden çalışmalar gözden geçirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, *Esbâb-ı nüzûl*, Biyografi, Hasan Tahsin Emiroğlu, Derbent.

A Derbent Scholar and His Work: Hasan Tahsin Emiroğlu and *Esbâb-ı Nüzûl*

Derbent, a district of Konya, is recognized and known as a place that has raised many scholars, teacher, and hafizes in its recent past. Hasan Tahsin Emiroğlu is one of those people who grew up in Derbent. Emiroğlu was born and raised in Derbent and received madrasah education in Derbent, Ilgın, and Konya. He also studied in Konya and Kütahya imam-hatip secondary schools, which were opened after the closure of the madrasahs and provided education in new methods. He worked as a teacher in various towns of Konya and some schools in the center for many years, and later served as the Mufti of Konya, Adana, and Bala (Ankara). Emiroğlu caught attention with his meticulousness, effort, and the value he gave to reading and science throughout his life while he was a teacher and a mufti. However, the essential point that made his name mentioned was that he wrote a work called "*Esbâb-ı Nüzûl*", which was about the reasons for the descent of the Qur'anic verses and turned into an interpretation during the writing phase. This voluminous work, which received considerable attention and interest in the years it was written, and its author seems to be almost forgotten today. With this study, it was aimed to analyze Emiroğlu's life and works and contribute to the recognition and awareness of

Emiroğlu. While preparing the study, Emiroğlu's works were analyzed, some of his family and students were interviewed, and the studies mentioning him and his works were reviewed.

Keywords: *Quran, Esbâb-ı nüzûl, Biography, Hasan Tahsin Emiroğlu, Derbent.*

Atf / Cite as

Kavaklıyazı, Ahmet. "Derbentli Bir Âlim ve Eseri: Hasan Tahsin Emiroğlu ve Esbâb-ı Nüzûl'ü". *Marife* 20/2 (2020), 913-932. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4399978>

Giriş

Emiroğlu'nun hayatı hakkında bilgi veren iki yazı mevcuttur. Bunların ilki, *Esbâb-ı Nüzûl*'ün XIV. cildinin sonunda verilen ve 21 Şubat 1983 tarihinde kaleme alınan "Hâl Tercemesi" başlıklı dört sayfalık yazıdır. "Hâl tercemesi" veya diğer bir deyişle "terceme-i hâl" tabiri, "bir kimsenin ailesini, ne zaman, nerede doğduğunu, öğrenimini, yaptığı işleri vb. hususları gösteren toplu bilgi; özgeçmiş, biyografi" (Ayverdi, 2011, 2/1170) anlamına gelmektedir. Söz konusu yazı, bizzat Emiroğlu'nun kaleminden çıkmış olması sebebiyle onun hayatı ile ilgili birinci elden en sağlam kaynaktır. Ayrıca tür olarak da tam bir otobiyografi, yani "öz yaşam öyküsü" özelliği göstermektedir.

İkinci yazı bir gazete yazısı olup 2008 yılında, Emiroğlu'nun vefatının yirminci yıl dönümü münasebetiyle, M. İhsan Konevî müstearını (takma adını) kullanan İhsan Kayseri tarafından kaleme alınmış ve Konya'daki "Memleket" gazetesinde yayımlanmıştır.¹

Bu çalışmada esas olarak yukarıda söz edilen ilk yazıdan istifade edilmekle birlikte Emiroğlu'nun hayatı hakkında, mülakat yapılan kişilerden derlenen bilgi ve hatıraların yanı sıra eserlerinden öğrenilenlerle daha detaylı bilgi verilmeye çalışılacaktır. Çalışmamızda kaynak kişi olarak mülakat yaptığımız isimler şöyledir: *Şerife Yaşar* (91 yaşında), Hasan Tahsin Emiroğlu'nun dört evladının en küçüğü ve aynı zamanda bugün hayatta olan tek çocuğudur. *Gökmen Yaşar* (88), merhumun damadı olup Şerife Hanım'ın eşidir. *İsmail Büyükdere* (87), merhumun akrabası ve onun sık görüştüğü kimselerdendir. *Ramazan Mermer* (92), merhumun Arapça okuttuğu hafızlardan olup aynı zamanda komşusudur. *Hüseyin Altın* (81), Emiroğlu'nun Derbent İlkokulunda beş yıl okuttuğu öğrencilerdendir. Ayrıca, onun adına oluşturulmuş sosyal medya sayfasında paylaşılan bilgiler gözden geçirilmiş, fotoğraflardan birkaçı buraya alınmıştır.

Çalışmamız, Hasan Tahsin Emiroğlu'nun hayatı, kişiliği ve ilmî yönü ile eserleri olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Emiroğlu'nun hayatı kısmında; onun doğduğu yer, ailesi, eğitimi, askerliği, öğretmenlik hayatı, müftülük vazifesi, emeklilik devresi ve vefatı ele alınacaktır. Kişiliği ve ilmî yönü kısmında onun şahsiyetine dair bazı tespitlerde bulunulacaktır. Eserleri kısmında ise *Esbâb-ı Nüzûl* ve diğer eserleri hakkında bilgi verilecek, bunların yazılma sürecinden söz edilerek eserlerinden bazı kısımlar örnek olarak sunulacaktır.

¹ *Esbâb-ı Nüzûl*'den bahseden bazı çalışmalarda bu yazıya göndermelerde bulunulmuş, ancak bütün araştırmalarımıza rağmen bu yazının aslını bulup görme imkânımız olmadı.

1. Hasan Tahsin Emiroğlu'nun Hayatı

Hasan Tahsin Emiroğlu Derbent'te, bu ilçenin en yüksek dağı olan 2339 rakımlı Aladağ'da bulunan Olukça Yaylası'nda 1317/1899 yılı Ağustos ayında dünyaya gelir. Babası Mevlüt Hoca'nın oğlu Osman Efendi, annesi ise Küçük Hafız lakaplı Ahmet Efendi ile Raziye Hanım'ın kızı Şerife Hanım'dır. Emiroğlu, ailenin en küçük çocuğu olup Ali ve Mevlüt adında iki ağabeyi daha vardır. Emiroğlu, "Hâl Tercemesi"nde orta hâlli bir aileye mensup olduğunu bildirmektedir. Dedesi Mevlüt Hoca Olukça Yaylası'nda hayvancılıkla uğraşan ve aynı zamanda da imamlık yapan bir kimsedir. Mevlüt Hoca'nın beş oğlu olduğu bilinmekte olup bunların oğulları ve torunları bugün birkaç farklı soyadı (Olukça, Güven...) taşımaktadır. Hasan Tahsin merhum da önceden "Özer" soyadını taşıdığı hâlde köklerinin çok eskiden Kahramanmaraş'ın Andırın ilçesinden geldiğini tespit ettiği için soyadını "Emiroğlu" olarak değiştirmiştir. Bununla birlikte oğlu Mevlüt, "Özer" soyadını kullanmaya devam etmiştir.

Emiroğlu, "Hâl Tercemesi"nde de (ts. 14/393-96) anlatıldığı üzere, beş altı yaşlarına geldiğinde dönemin ve yörenin âdeti gereği akraları ile beraber torbasına bir "elif" cüz'ü konarak mahalle mektebine gönderilir. Hocasına eskiden ebeveynlerin çocuklarını okula başlatırken söyledikleri geleneksel bir deyiş olan ve bugün için neredeyse tamamen terk edilmiş bir anlayış hâline gelen "*Eti senin kemiği benim.*" sözü ile teslim edilir. Zekiliği ve çalışkanlığı sayesinde kısa bir sürede elif cüz'ünü bitirerek Kur'an okumaya başlayan Emiroğlu, bir süre sonra okumasını ilerleterek ezber yapacak duruma gelir. 1327/1909 yılı başlarında dört arkadaşı ile mahalle mescidinin imamı olan babası Osman Efendi'den Kur'an'ı ezberlemeye başlarlar ve altı ay sonra haziran ayının yirmi ikinci perşembe günü on sayfa ezberden Kur'an'ı hatmederler. Ancak hemen ertesi cuma günü Osman Efendi apandisit patlaması sonucu otuz iki yaşında vefat eder. Babasının genç yaşta ölümü ile Emiroğlu on yaşındayken yetim kalır.

Babasının ölümü Emiroğlu'nun hafızlık sürecini bir müddet kesintiye uğrattır. Kışın gelmesi ile mahalle mektepleri tekrar açılınca Emiroğlu da kaldığı yerden hıfzını devam ettirir ve ertesi sene, yani 1910 yılı yazında bitirmeyi başarır. Böylece hafızlığını tamamlaması bir buçuk sene sürmüş olur. O sene kış mevsiminde hıfzını iyice pekiştirerek hocasının emri ile Kur'an'ı bir günde ezberden okur ve 1911 ilkbaharında hafızlık duası yapılır. Sonra mahalle mektebine bir yıl daha devam ederek hocasının emri ile *Tecvîdi* ve *Emsileyi* kendi kendine ezberler.

Emiroğlu ertesi yıl, yani 1912'de Derbent'te bulunan medreseye giderek dedesi Mevlüt Hoca'dan ilk yıl sarftan (şekil bilgisi) *Emsile*, *Binâ* ve *Maksûdu*; ikinci yıl ise nahivden (cümle bilgisi) *Avâmil* ve *İzhârı* tahsil eder. Emiroğlu; hâl tercemesinde dedesi Mevlüt Efendi'nin Kadınhanlı Arıcızâde Hacı Hüseyin Efendi'nin mezunlarından olduğunu, hocasının onun zekâsına olan hayranlığından ötürü adına Mevlüt Lebîb diyerek taltif ettiğini, bunu da Mevlüt Efendi'ye verdiği diplomaya (icazetnameye) yazdırdığını belirtmektedir. "Lebîb" kelimesi, bilindiği üzere, "*akıllı ve zeki kimse*" anlamına gelmektedir. Aynı şekilde *Esbâb-ı Nüzûl*'ün XVI. cildinin mukaddemesinde de eserini ithaf ettiği kişiler arasında dedesini özellikle zikrederek hıfzını dedesi sayesinde tamamladığını ve üstün ilmi ile kendisine

İzhâra kadar ders okuttuğunu belirterek ondan övgüyle söz eder. Mevlüt Hoca'nın ilmî kudretini gösteren bir hadiseyi de İsmail Büyükdere şöyle anlatıyor:

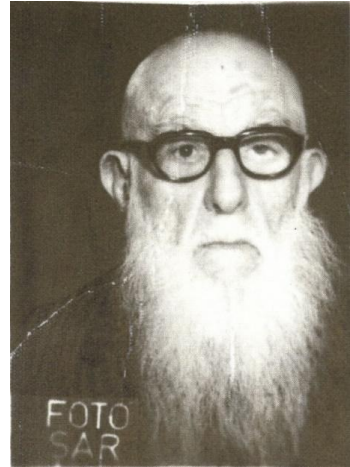
"(Mevlüt) Hoca, İstanbul'da okumuş. İcazetini aldıktan sonra Sultanahmet'te vaaz edecek. O zaman köşe başları varmış, her vaiz bir köşe başında ders verirmiş. Buna da kenardan bir köşe vermişler. Hocayı birinci gün iki kişi dinlemiş. İkinci gün, on kişi olmuş. Üçüncü gün otuz kişi... Daha sonra o köşe başı cemaati almamış. Gürlek bir sedaya sahip çok zeki bir âlim tabî..."

Birinci Cihan Harbi'nin patlak vermesiyle Osmanlı Devleti de savaşa dahil olur. Bütün gençler askere alındığı için medreseler de bu sıkıntılı ortamda hâliyle kendiliğinden kapanır. Kısa bir süre sonra da Mevlüt Hoca vefat eder ve Emiroğlu'nun tahsil yapması büsbütün güçleşir. Nitekim Osman Efendi'nin ölümünden sonra Emiroğlu'nu ve kardeşlerini dedeleri Mevlüt Hoca büyüttüştür. Onun da vefat etmesi Emiroğlu'nun tahsilini zora soksa da o azmini yitirmez, iki arkadaşı ile birlikte dedesinin mezunlarından Gögezzâde Mehmet Efendi'den okumaya devam eder ve daha sonra ondan icazetname almayı başarır.

Bu arada Emiroğlu'nun ağabeyi Ali, üç aylık evliyenken cepheye koşmuş ve Çanakkale Muharebeleri'nde şehit düşmüştür. Diğer ağabeyi Mevlüt ise İstiklal Harbi'nde Afyonkarahisar'da şehit olacaktır. Osman Efendi'nin ölümünden sonra kayınpederi Mevlüt Hoca'nın da yardımı ile zorluklar içerisinde oğullarını büyüten Şerife Hanım da iki oğlunu harpte şehit vermiş olmanın verdiği acıya dayanamayarak vefat edecektir. Babası, dedesi, kardeşleri ve annesi vefat eden Hasan Tahsin Emiroğlu ömrünün baharında yapayalnız kalacaktır. Onun İstiklal Harbi'nde şehit olan ağabeyi Mevlüt'e dair bir anısını, kızı Şerife Hanım şu şekilde anlatıyor:

"Mevlüt amcamın çok güzel yazısı varmış. Babam gibi amcalarım da hafızmış. Mevlüt amcam, Afyon'dan eski yazılı bir mektup göndermiş. Babam o mektubun yırtılan parçalarını bantla birbirine ulamış. Mektubu cebinde taşırdı hep. Babamla ikimiz çok iyi anlaşırdık. 'Bak hele, amcamın el yazısını gördün mü...' diye bana gösterirdi."

Birinci Cihan Harbi'nden sonraki süreçte 1920'de Büyük Millet Meclisi açılır ve bu meclis medreselerin yeniden açılarak eğitim-öğretime devam etmesine karar verir. Emiroğlu da Ilgın medresesine kaydolarak tahsil hayatına tekrar döner. Ilgın'da onunla beraber okuyan altmış talebe vardır. Bu medresenin müderrisi ve aynı zamanda Ilgın müftüsü olan Abdullah Hilmi Efendi'den ders almaya başlar. Nahivden *İzhâr, Kâfiye, Molla Câmî*; fıkıhtan *Halebî, Kudûrî, Mültekâ*; ta'til derslerinde de sarftan *Maksûd, İzzî, Merah*; mantıktan *İsâguci* okur; Abdullah Efendi'nin damadı Mehmed Efendi'den de *Ferâiz* tahsil eder. Ve bütün bu dersleri üç yıl gibi kısa bir zamanda tahsil etmeyi başarır.

İsmail Büyükdere, Emiroğlu'nun Ilgın'da okuduğu dönemle ilgili olarak "*Ben*

İlgın'da talebeyken okuyacak bir şey bulamazdım. Sokaklarda roman parçaları bulurdum, onları okurdum. Ben böyle kitap arardım." dediğini ve kendisine yeterince kitap okumadıklarından dolayı kızdığını anlatıyor. Bu da onun gençlik döneminden itibaren okumaya ne kadar âşık bir insan olduğunu göstermektedir.

Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl'*ün XVI. cildinin mukaddemesinde eğitiminde ve yetişmesinde dedesinden sonra, Seydişehir'in Çalmanda köyünden olan İlgın müftüsü Abdullah Hilmi Efendi'nin önemli bir yeri olduğunu belirterek ondan övgüyle söz eder. Eserini ithaf ettiği kimseler arasında da onu özellikle anar. Hocasının, Arapçadaki başarısından ötürü kendisine iltifatta bulunuşundan şöyle bahseder:

"Molla Câmî'nin ikinci senesi idi. Bir gün dershanede toplanmış, dizlerimin üstüne çökmüş, kemâl-i huzur ve sükun içinde onu dinliyorduk. Bu esnada arkadaşların huzurunda bu âcize hitâben: 'Oğlum Hasan efendi! Senin i'râba ihtiyacın kalmadı. Bundan sonra sen i'râb yapmıyacaksın. Arkadaşların yapacaklar. Sen de onların yaptıklarını dinliyeceksin!' buyurmuşlardır."

Emiroğlu, bu iltifatın hayatının en önemli hatıralarından biri olduğunu söyler, fakat ne bu taltifle ne de başka bir sebepten hiçbir zaman kendini övmediğini de ekler. Nitekim mütevazı olmayı her daim kendisine şiar edinmiş bir kişiliğe sahip bulunduğundan gururlanma ve övünme ondan beklenecek bir davranış değildir. Abdullah Hilmi Efendi'nin Emiroğlu'na gösterdiği ilgi ve özen, buna karşılık Emiroğlu'nun da ona duyduğu hürmeti İsmail Büyükdere şu sözlerle dile getiriyor:

"Rahmetlik hocam, Abdullah Efendi'nin hem keramet sahibi hem de ilmin deryası olduğunu söylerdi. Hocam bana çok emek çekti, özel emek çekti derdi. Bu (Emiroğlu) da yetim ve öksüz tabii. Derbent'ten gitmiş, üst baş perişan. Ana yok, baba yok. Bir hafta sonra terziye götürmüş, giydirmiş kuşatmış. Pek çok talebesi olduğu hâlde bunu yanına oturtmuş. Arada hem buna söyler hem de sorarmış. Bu da tabii hocası ne derse onu hemen belliyormuş. 'Hasan şu nasıl olacak?' derse hemen cevabını verirmiş."

Ayrıca, Emiroğlu'na "güzel bulup takdir etme, övme, alkışlama" anlamlarına gelen "Tahsin" ismini de Abdullah Hilmi Efendi koymuştur. Bunu hoca-talebe arasındaki muhabbet ve hürmete dayalı münasebetten ileri gelen bir durum olarak değerlendirmek gerekir.

Medreselerin 1924 yılında kapatılmasından sonra Türkiye genelinde yirmi dokuz yerde ilk defa, ilkokula dayalı ve öğretim süreleri dört yıl olan imam-hatip mektepleri açılır. Ancak bu okullar birinci sınıftan öğrenci olarak mezun veren bir yapıda değil, kapatılan medreselerden isteyenlerin bir seviye tespit sınavına tâbi tutularak intibaklarının yapıldığı yerlerdi (Öcal, 1998, 242-43). Bu okulların açıldığı illerden biri de Konya idi. Emiroğlu da Konya İmam-Hatip Okuluna kaydolur. Bir yandan bu okulda yeni usüllerle tahsil görürken diğer yandan da özel olarak Aziziye Camii imamı Yağcızâde Mustafa Efendi'den vücûh ilminden *Takrîb*; Konya müftüsü Yalvaçlı Ömer Efendi'den *Kâfiye*; onun damadı Karaviranlı Mehmed Efendi'den *İlm-i Ma'ânî* (ma'ânî, beyan, bedî') tahsil eder. 1926 yılında İstanbul ve Kütahya dışındaki tüm imam-hatip mekteplerinin kapatılması üzerine Kütahya İmam-Hatip Okuluna devam ederek 1928 yılında bu okuldan mezun olur.

Kapatılan imam-hatip mekteplerinin mezunları ile ilgili Maârif Vekâletinin

1926'da aldığı kararlar ve 1927 yılında Şûrâ-yı Devlet (Danıştay) tarafından din görevliliğinin devlet memurluğundan çıkarılması neticesinde o dönemdeki imam-hatip okulu mezunlarının büyük çoğunluğu öğretmenliğe yönelmişlerdir. Yine 1926'da alınan bir kararla öğretmenlere cuma hatipliği ve vaizlik ile sabah, akşam ve yatsı vakitlerinde camilerde imamlık vazifesini îfâ ederek halka namaz kıldırma yetkisi ve görevi verilmiştir (Öcal, 2003, 66-67). Bu hususların belirtilmesi, Emiroğlu'nun medresede ve imam-hatip mekteplerinde tahsil gördükten sonra öğretmenliğe yönelmesi ve öğretmenlik yaparken aynı zamanda çeşitli camilerde vaazlar verebilmesi konularına açıklık getirmesi bakımından önemlidir.

Emiroğlu, 1928 yazında Konya Muallim Mektebinde açılan kursa katılarak imtihandan sonra ilkokul öğretmeni (muallim) olur. 1928-29 ders yılında Ermenek'in Sarıveliler köyünde öğretmenliğe başlar ve bir yıl orada öğretmenlik yapar. Gazeteci-yazar Mustafa Ertaş, 13 Nisan 2017 tarih ve *"Tarihinde Sarıvelileri Aydınlatan Âlimlerden Örnekler"* başlıklı yazısında, onun Sarıveliler'e dair söylediği şu sözlere yer veriyor:

"Sarıveliler'de yaşlı insanların bir türlü unutamadığı rahmetli Hasan Tahsin Emiroğlu ile Konya'da müftü iken makamında yüz yüze görüştüm. Emiroğlu bana: 'Ben Sarıveliler'de muallim olduğum yıllarda benden ne ev kirası ne de yemek parası aldılar. Bana bir kuruş bile harcatmadılar. Çok misafir severler. Ormanlık ve yeşillikler içindeki Sarıveliler'i o kadar çok özleyorum ki...' dediler."

Hasan Tahsin Emiroğlu, 23 Ekim 1929 tarihinde askere çağrılır. Isparta Harızlık Kıt'asında altı ay kıt'a talimi yaptıktan sonra İstanbul Harbiye Mektebine gönderilir, orada da altı ay eğitim aldıktan sonra zâbit vekili (yedek subay, asteğmen) olarak Konya'da bulunan 13. Alay emrine verilir ve 9. Bölükte altı ay takım komutanlığı yaptıktan sonra terhis edilir. Terhisten sonra Kadınhanı'nın (bugün Sarayönü'ne bağlı olan) Gözülü köyündeki öğretmenlik vazifesine döner, orada dört yıl çalıştıktan sonra naklen Derbent'e de yakın olan Ilgın'ın Belekler köyüne atanır. Belekler'de de dört yıl çalıştıktan sonra Ilgın'ın (bugünkü adı Beykonak olan) Mahmuthisar Tekkesi köyüne atanır.

Mahmuthisar Tekkesi'nde bir yıl görev yaptıktan sonra II. Cihan Harbi dolayısıyla 1941 Eylül'ünde ihtiyat olarak askere çağrılır. Önce Balıkesir Manyas'ta bulunan alayda takım komutanlığı ve hafif cephane kolu komutanlıkları vazifesinde bulunur, sonra Susurluk'ta bulunan 25. Tümen karargâh komutanlığı vazifesine atanır ve bir yıla yakın görev yaptıktan sonra Uşak ilinden üsteğmen rütbesi ile terhis edilir. Emiroğlu'nun ihtiyat askerliği iki yıl sürmüştür. Askerlik dönemine dair anlattığı bir anısını kızı Şerife Hanım şu şekilde anlatıyor:

"Alman Harbi (II. Cihan Harbi) zamanydı. Ekmek ve yiyecek kıtlığı vardı. Babam askerlerin patatesleri soyarken yarısını da kabukla beraber kestiklerini görmüş. Yarısı boşa gidermiş. Asker ise aç durumdaymış. Tahtadan oyulmuş bir oluk varmış. Patatesleri o oluşun içerisine döktürerek yıkatmış ve soymadan kıydırtmış. Bunu gören binbaşı çok iyi etmişsin diyerek teşekkür etmiş."

Askerden terhis olduktan sonra Mahmuthisar Tekkesi'nde bir yıl daha öğretmenlik yapan Emiroğlu 8 Kasım 1944'te doğup büyüdüğü yer olan Derbent'e naklen başöğretmen olarak atanır. Hüseyin Altın, onun Derbent İlkokulunda tek

başına ve çok zor şartlarda öğretmenlik yaptığını anlatmaktadır:

“Hocam, Derbent'te öğretmenlik yaparken tek başına idi. Okul hıncahınç doluydu. Ne yardımcı ne de hizmetlisi vardı. O yıllarda okullarda bir yardımcı olurdu. Doğru dürüst odası bile yoktu. Ben 1946'da okula gittiğimde ikinci sınıfa kadar vardı. Sonra beş sınıf oldu. Sabahtan akşama kadar beş sınıfla uğraşırđı. Hâlbuki o sırada yakınımızdaki Belekler'de bir öğretmen bir de eğitimci vardı. Derbent'le aynı büyüklükteki Aşağıçığıl'de ise bir müdür ve dört öğretmen vardı. Gündüz öğretmenlik yapardı, akşam da Derbent'teki hafızlara Arapça okuturdu.”

Gündüz okulda iki-üç yüz öğrencinin eğitimi ile uğraşan Emiroğlu, akşamları da hafızlara yararlı olmak düşüncesi ile hiçbir karşılık beklemeden onlara Arapça okutur. Emiroğlu'nun o dönemde Arapça okuttuğu hafızlardan biri de mülakat yaptığımız isimlerden Ramazan Mermer'dir. Hocalarının bunca yoğunluğa ve zorluğa rağmen kendilerine Arapça okuturken ne kadar sabırlı davrandığını şöyle anlatıyor:

“Camide Arapça okurduk ondan. Anlatır anlatır, anladınız mı diye sorar. (Cevap veren olmayınca) bir daha anlatırdı. Başka hocalar filan azarlardı adamı. Hocam çok sabırlıydı.”

Çok sayıda öğrenci ile muhatap olmasına rağmen Emiroğlu, her bir öğrencisinin okuması ve yetişmesi için elinden gelen gayreti göstermekten geri durmamıştır. Hüseyin Altın, hocasının kendisini okula getirebilmek için nasıl çabaladığı konusunda şunları söylüyor:

“Hocamla Derbent'te kapı bir komşuyduk. Beni görmüş, adımı filan yazmış. Babama 'Bu çocuğu okula gönder.' demiş. Babam da 'Göndermem.' demiş. Davar güdülecek tabii. Kışın hocaya gideriz, yazın dağda davar güderiz. 'Vallahi İlgin'a bildiririm, İlgin'a gider üç ay yatar gelirsin.' Babam onun korkusundan saklayamadı beni. Ben ilkokula o şekilde gittim. 1952'de ilkokulu pekiyi derecede bitirdik. Rahmetli Tahsin Hoca babama dedi ki: 'Bu çocuğun bütün masrafını ben çekeyim, Ereğli Öğretmen Okuluna gitsin de öğretmen olsun.' Tabii hâlimiz belli, hayvandan davardan başka işimiz yok. 'Yo yo, ben hafız yapacam.' dedi babam.”

Derbent'ten ayrılmasına yakın bir zamanda okuryazarlığı olmayanlara okuma-yazma öğretmek için gece okulu açar. Ancak, bir süre sonra okuttuğu talebelerin olumsuz tavırları yüzünden kapatmak zorunda kalır. Bu olayla ilgili olarak kızı Şerif Hanım şunları anlatıyor:

“Gündüz iki üç yüz talebesi var. Köylerdeki öğrenciler de buraya gelirdi. Gece de gece okulu açmış. N'olacaktı, sevap olurmuş. Köyün sevabını sen mi alacaksın, diye takıldım babama... Delikanlı, koca koca adamlara okumayı belletmiş. Anneme: 'Benim talebelerin hepsi efe. Yazıyı belleince tahtaya pis pis şeyler yazmışlar, doldurakoymuşlar. Niye yazdınız desem beni dövecekler.' diye anlatırdı. Yani insanlarda o zaman bir hırçınlık vardı.”

Emiroğlu, doğduğu yere faydalı olmak gayesiyle gece gündüz eğitim-öğretim faaliyetleri yürütmeye çalışsa da siyasî çekişmeler yüzünden zaman zaman okuldaki vazifesi ve camideki vaazları dolayısıyla haksız suçlamalarla hakkında birtakım şikâyetlerde bulunulur. En son bir kısım köylünün topladığı imzalarla Derbent'ten sürülmek istenir. O sıralarda, 1952 senesinde bir de köydeki evlerine hır-

sız girer. Emiroğlu, bütün bu huzursuz edici olaylar üzerine “*Ben gideyim, haram oldu burası.*” diyerek Konya Maârif Müdürlüğüne başvurur ve tayinini ister. Emiroğlu’nun Derbent’ten gönderilmesi için imza verenlerden birinin sonradan yaşadığı pişmanlığı kızı Şerife Hanım şu şekilde anlatıyor:

“Babamın Derbent’ten sürülmesi için imza verenlerden biri de (...) imiş. İki üç oğlu vardı, onları okutmak için iki öküzünü satarak Konya’ya göçmüş. Atına torbasını takarak Kapı Camisi’ne namaz kılmaya gitmiş. Varmış bakmış, kürsüde Tahsin Hoca. Sonra bize bayrama geliyordu. ‘Hay Allah’ım! Benim iki öküzüm vardı, bir çıplak ata değiştirdim. Şimdi onunla ekmek kazanırım. Bunun yeri burasıydı, niye attırdım...’ diye ağlar. Babam kalktı, sırtını okşadı. ‘Olur, olur, olur...’ dedi.”

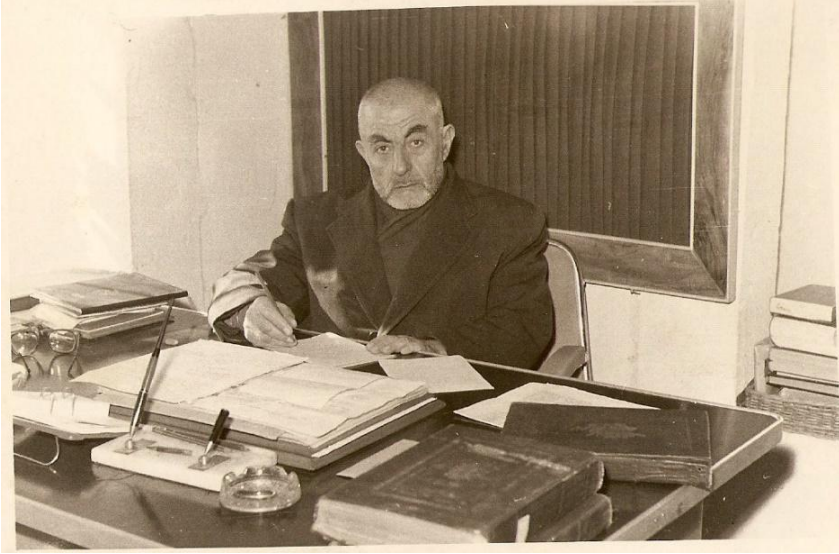
Derbent’te geçen sekiz yılın ardından Emiroğlu’nun tayini Karatay’daki Şehit Sâdık İlkokuluna çıkar. Üç yıl orada görev yaptıktan sonra öğretmenlikteki son vazife yeri olan Karatay Akçeşme İlkokuluna atanır. Akçeşme’de de sekiz yıl öğretmenlik yapar. Bilindiği üzere Üçler Mezarlığı ile Akçeşme İlkokulu dip dibedir, arada sadece tek şeritli bir yol mesafesi kadar boşluk vardır. Emiroğlu’nun bu okulun bulunduğu yerle ilgili ilgi çekici bir anısını kızı Şerife Hanım anlatıyor:

“Babam Eski Garaj’ın ordan eski, ahşap bir ev almış. Akçeşme İlkokulu da yeni yapılmış. Eşim askere gitmişti, ben babamların yanındaydım. Babam: ‘Mezarlıklara okul yapmışlar. İnsanların kemikleri etrafta dönüp duruyor. Onları toplayıp kâğıt parçalarına sararak gömdürüyorum. Allah affetsin.’ derdi.”

O dönemin Konya müftüsü, Emiroğlu’na öğretmenlik yaparken aynı zamanda gezici vaiz olarak Sultan Selim, Kapı ve Aziziye gibi camilerde vaaz etme izni verir. Türbe önündeki Sultan Selim camisinde vaaz etmeye başladığı döneme dair Emiroğlu’nun bir anısını yine kızı Şerife Hanım şöyle aktarıyor:

“Sultan Selim Camisi’nin orda eskiden Balıkçılar Oteli vardı. Onun yanında da bir kahvehane bulunuyordu. Babam camiden çıkıp giderken kahvehanedekilerin ‘Bir hoca gelmiş, kitapsız okur. Kitapsız bir hoca gelmiş, vaaz ediyor.’ dediklerini işitirmiş. Kitap olmadan (âyet ve hadislerin) Arapçasını verirmiş ya. ‘Kitapsız hoca benim.’ derdi babam.”

Emiroğlu 5 Haziran 1962 tarihinde naklen Konya müftüsü olarak görevlendirilir. Böylece otuz yıl süren öğretmenlik vazifesinden sonra müftülük dönemi başlar. Konya'da bir kesim onun nasıl bir tahsil gördüğünü, öğretmenlik yaparken aynı zamanda camilerde vaizlik görevinde de bulunduğunu bilmedikleri için müftü oluşunu "*Öğretmenken müftü oldu.*" diye yadırgamışlardır. Oysa Emiroğlu parlak bir talebelik dönemi geçirmiştir; hafızlığı sağlam ve Arapça bilgisi çok kuvvetlidir. Ayrıca, sürekli okuduğu için de engin bir bilgi birikimine sahiptir. Müftü olacağına diplomasını almaya giden talebesi Ramazan Mermer karşılaştığı bir durumu şu şekilde dile getiriyor:

"Müftü olacak. Diplomasını aldım. Kütahya'da okumuş. Aliyyü'l-a'lâ, aliyü'l-a'lâ, aliyü'l-a'lâ... Yani pekiyi, pekiyi; bütün derslerinin hepsi pekiyi yahu. Noterden tasdik ettirirken 'Yahu bu nasıl adammış!..' filan dediler."

Emiroğlu, *Kısaltılmış Tezkire-i Kurtubî* adlı eserin tercümesinde Konya'da müftülük yaptığı döneme dair iki anısına yer vermiştir. Emiroğlu'nun burada yer verdiği ilk olay, ölümü hatırlama ve ölümden korkma hususunda olup bir vatandaşın kendisine gelerek salâ verdirilmesinden duyduğu rahatsızlığı iletilmesiyle ilgilidir:

"Bir ölüm olayı vukû bulduğu zaman, Konya şehrinde salâ verdirmek âdet olmuştur. Gerçi bunun İslâm'da bir yeri olmamakla beraber âdet hâlini aldığı için, her ölü sahibi bunu şer'î bir hüküm gibi uygular. Bunun ölüye bir sevabı olmamakla beraber, dirileri ikaz ve irşad yönlerinden faydası da vardır. Bugün bu durum teâmül hâlini almış bulunmaktadır. Bir ölüm vukû buldu mu ilk iş salâ verdirmektir. Ehl-i dünya ve ehl-i servet olanlar bu salâyı hiç sevmezler. Bir ölü salâsı duyduklarında akılları başlarından gider. Kimi müezzinden, kimi imamdan şikâyet ederler. Çünkü dünya hayatı, dünya sevgisi onları o kadar meşgul etmiştir ki ölümü hatırlarına getirmek istemezler. Bir gün namaza gidiyorum. Yolda ehl-i dünyadan birine rastladım. İlk sözü bana ölü salâsından şikâyet etmesi oldu da: 'Hoca efendi! Şu salâları boşlattırsanız iyi olur. Bunlar bana ölümü hatırlatıyor, neşemi kırıyor, dünyadan

elimi çektiriyor...’ gibi sözler sarfetmeye başladı. Ben durumu idare ettim, geçtim. Tabii müezzinlere de bir şey söylemedim.” (1995, 1/21)

İkinci olay, bir kadının sabah ezanında hoparlörün sesinden çocuğunun korktuğu gerekçesiyle şikâyetle bulunmasına ve Emiroğlu’nun bu şikâyetten duyduğu şaşkınlığa dairdir:

“Fülan camiin imamı sabah ezanında hoparloru fazla açmış, fülan kadın sabah ezanından korkmuş da çocuğu telef olmuş. İmam ezanı hoparlorla okumasın, diye şikâyet ettiler. Kendi kendime: ‘Allah Allah! Bu zamana kadar ezanın korkulacak bir şey olduğunu hiç duymamıştım. Acaba bu kadın, korkacak bir şey bulamadı da ezandan mı korktu? (!)...’ dedim. İmam efendiye ‘Hoparloru çok açma, iyi ayarla.’ diye tenbih ettim.” (1995, 1/21)

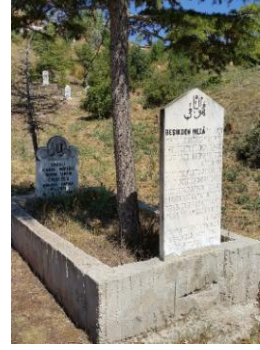
Emiroğlu’nun Konya müftülüğü döneminde yalnız onun şahsına değil, Derbentlilere karşı da bir kısım çevrelerin ön yargı ve kıskançlık içinde olduğu mülakat yaptığımız isimlerce dile getirilmiştir. O dönemde Derbent’te yetişmiş ve Konya’da hakkıyla görev almış birkaç imam ve müezzinin varlığını, salt müftünün Derbentli olmasına bağlayan sığ bir anlayış bulunmaktadır. Hâlbuki Derbentli hocaların görevlendirmelerinde Emiroğlu ya kendisi hiç bulunmamış ya da bulunduğu ilgili kişilerin Derbentli olduklarından dahi haberdar değildir. Aynı şekilde siyasî çekişmeler de o sıralarda sıkça yaşanmaktadır. Emiroğlu, bunlardan son derece bunalmış olmalı ki, vefatı konusunda da anlatılacağı üzere, öldüğünde cenazesinin Konya’da bırakılmamasını ve Derbent’e götürülmesini isteyecektir. Emiroğlu’nun Konya müftülüğü vazifesi 9 Haziran 1965 tarihine kadar sürer. Yeni görev yeri Adana’dır. Esasen Adana’ya sürgün edilmiştir.

Adana müftüsü olarak görevlendirilen Emiroğlu, orada iki yıl görev yaptıktan sonra bu defa Ankara’daki Bâlâ müftülüğüne tayin edilir. Bu tayin de bir sürgündür ve ilden ilçeye görevlendirme söz konusu olduğu için aslında bir tenzîl-i rütbedir (rütbe düşürmedir). Emiroğlu, 1969 yılı Temmuz ayında, yetmiş yaşında

iken, kendi isteği ile emekli olur. Böylece, otuz yıl öğretmenlikten sonra yedi yıl da müftülük görevinde bulunmuş olur.

Emiroğlu emekli olduktan sonra da bir köşeye çekilmemiş, okutmaya ve öğrenci yetiştirmeye devam etmiştir. Bir yandan imam-hatip okulu ve Yüksek İslam Enstitüsü öğrencilerine dersler verirken diğer yandan da Kapı Camisi başta olmak üzere çeşitli camilerde vaazlar vermiştir. Memleketi Derbent'e de giderek her hafta vaaz vermiştir.

Hasan Tahsin Emiroğlu, 5 Ekim 1919 tarihinde Fatma Hanım'la evlenmiş ve bu evlilikten Ayşe, Mevlüt, Şerife ve Ali olmak üzere dört çocuğu dünyaya gelmiştir. Çalışmamızın başında da bahsettiğimiz gibi, bugün evlatlarından yalnızca Şerife Hanım hayattadır. Eşi Fatma Hanım 3 Eylül 1986'da vefat eder. Hasan Tahsin Emiroğlu ise 2 Haziran 1988 Perşembe günü Konya'daki evinde Hakk'ın rahmetine kavuşur. İsmail Büyükdere, rahmetlinin herhangi bir vasiyette bulunup bulunmadığını sordumuzda kendisine yaptığı vasiyeti şu şekilde anlatıyor:

"Hocanın bana yaptığı vasiyet şöyle: 'Ben öldüğümde cenazemi burda (Konya'da) alıkoyma, doğruca Derbent'e götür.' Ben de dedim ki: 'Buraya gömelim de ziyaret yeri olsun, ziyaret edelim.' Bana: 'Bak, iki elim yakanda olur.' diye cevap verdi."

Emiroğlu'nun cenazesi Derbent'e götürülerek 3 Haziran 1988 Cuma günü toprağa verilir. Cenaze namazını talebelerinden hafız İbrahim Kutlu kıldırır. Kabri Kavakyolu Mezarlığı'nda bulunmakta olup daha sonra yapılan mezar taşına talebesi hafız Ramazan Mermer şunları yazdırmıştır:

"Beşikten mezara ilm ü irfân ile geçirdi hayatını (hel yestevî)den² ilham alıp yazdı Esbâbı Nüzûl kitabını cân u ten uçtu sonsuza geride kaldı sohbeti eseri durdukça dünya okundukça bu eser kapanmaz defteri zira bu eser hadisde vârid olan üç amelden biri³ Yâ Rab rahmeti rızvanınla sevindir hem onu hem bizleri Âmin."

2. Kişiliği ve İlmî Yönü

Hasan Tahsin Emiroğlu küçük yaşta hafızlık vasfını kazanmış, askerlik vazifesinde subaylığa kadar yükselmiş, ömrünün otuz yılını öğretmenlikle geçirmiş, Konya'daki pek çok camide yıllarca vaazlar vererek halkı irşad vazifesi üstlenmiş, geniş bilgi birikimi ve kaynaklara hâkimiyeti ile hakkıyla müftülük yapmış, *Esbâb-ı Nüzûl* kitabını yazarak da müfessirlik vasfını hak etmiş çok yönlü kişiliğe sahip bir âlimdir. Bütün ömrü boyunca ilim yolundan yürümüş, okumayı ve öğrenmeyi her şeyin üstünde tutmuştur. Bildiklerini öğretmeyi, insanlara yararlı olmayı en önemli

² "Hel yestevî'ilezine ya'lemüne ve'ilezine lâ ya'lemûn: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (Zümer 39/9).

³ Söz konusu hadis-i şerif şöyledir: "Ebû Hüreyre'den (RA), Rasûlullah (SAV) şöyle buyurmuştur: *İnsan ölünce bütün amelleri kesilir. Ancak şu üç şeyden amel kesilmeyip (lehine sevâb) devam eder: Devam eden sadakadan, faydalanılan bir ilimden, kendisine dua eden iyi bir evladdan.*" (Müslim, "Vasiyyet", 14).

vazifesi bilmiş; bunu yaparken de kimseyi kırmamaya, incitmemeye daima özen göstermiştir.

Emiroğlu öğrenciliğinin ilk yıllarından itibaren kuvvetli hafızası, zekiliği ve çalışkanlığı ile hocalarının dikkatini çekmiştir. Hocaları onun yetişmesi için gayret sarf etmişler, o da hocalarına karşı her zaman hürmet göstermiştir. Pek çok zorlukla karşılaşmasına ve çok kısıtlı imkânlarla rağmen yılgınlık göstermemiş, ilim tahsiline dört elle sarılmıştır. Bu hususlar onun parlak bir öğrencilik dönemi geçirmesini sağladığı gibi meslek hayatında başarılı ve ilmî sayesinde hürmet gören bir kişi olmasında etkili olmuştur.

Emiroğlu “ayaklı kütüphane” tabir edilen insanlardandır. Okumayı sevmesi ve sürekli okuması, onun başarısındaki en önemli etkenlerden biridir. Hangi kitapları okuduğunu “Hâl Tercemesi”nden öğreniyoruz. Esasen o, okuma hayatını 1940 öncesi ve sonrası olmak üzere iki döneme ayırır. 1940 öncesinde, yani öğrencilik döneminde ve öğretmenliğinin ilk yıllarında daha çok mesleğine (öğretmenliğe) ve genel kültüre yönelik kitaplar okumuştur. Özellikle halkevlerinin kitaplıklarında bulunan kitaplardan yararlandığını; bir dönemin vazgeçilmez *Hayat Ansiklopedisi*’ni, bugün de sevilerek okunan Ömer Seyfeddin külliyyatını, millî tarihimizin ana kaynağı Atatürk’ün *Büyük Nutuk*’unu, Kültür Bakanlığının o dönemde yayımladığı kitaplar ile psikolojik ve sosyal eserleri okuduğunu belirtmektedir.

1940 yılından sonra, okuma hevesinin maddî sahadan manevî sahaya yöneldiğini bildirmektedir. Meslekî ve kültürel eserleri de okumakla birlikte daha çok dinî içerikli eserler okumaya başladığını; Kur’an-ı Kerim’le ilgili eserler, tefsirler ve Arapça kitaplar üzerinde yoğunlaştığını belirtmektedir. Özellikle Konya’da öğretmenlik yaptığı dönemde Fahreddin-i Râzî (*Mefâtihu’l-Gayb*), Ebu’s-suûd (*İrşâdü’l-Aklî’s-Selîm ilâ Mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm*), Hâzin (*Lübâbü’t-Te’vîl fî Me’âni’t-Tenzîl*), Nesefî (*Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*) ve Elmalılı tefsirlerini (*Hak Dini Kur’an Dili*); *Asr-ı Saâdet Tarihi*’ni (terc. Ömer Rıza Doğrul) ve *Tecrîd-i Sarîh*’i (Buhârî muhtasarı, terc. Kâmil Miras) baştan başa okuyup inceleyerek *Esbâb-ı Nüzûl*’ü yazmaya hazırlık yaptığını ifade etmektedir.

Emiroğlu’nun mümtaz kişiliğini ve ilmî yetkinliğini ortaya koyan ve çevresince de ne kadar çok sevilip sayıldığını örnekleyen birkaç hadiseye burada yer verelim. Onun Kur’an’ı ne kadar hevesle çevresine anlatmaya ve öğretmeye çalıştığına dair bir hadiseyi İsmail Büyükdere şöyle anlatıyor:

“Bir gün Akçeşme mahallesine oturmaya gidecekmış. Biz de tesadüfen yanınday-

dık. Bana dedi ki: 'Hadi biz gidelim de az oturup gelelim.' Beraber gittik, yedik içtik bir şeyler. Bana: 'İki satır bir Kur'an okuyuver.' dedi. Ben de o zaman için en kola-yıma giden **'Yâ eyyühe'llezîne âmenû lâ tekûnû ke'llezîne âzev Mûsâ fe berra'ehu'llâhü...'**⁴ âyetiyle başlayan kısmı okudum. Kasabın hesabı... (Teşbihte hata olmasın) sanki kasabın eti kemikten ayırdığı gibi orda Kur'an'ı etine kemiğine ayırdı da anlattı. Herkes böyle (baktı kaldı). Orda birkaç tane de hoca varmış (pek çok sualler sordular). Silleliler biraz akıllı olurlar ya. O hocalar filan kalktılar: 'Hocam biz senin elini öpeceğiz, sen eli öpülmeye layık adamsın.' dediler. Elini öptüler hocanın."

Aynı hususta talebesi Ramazan Mermer de nerde Kur'an okunsa hemen o okunan kısmın manasını verdiğine dikkat çekerek şunları söylüyor:

"Hafızlığı gayet sağlamdı. Biz de hafızız. Bir âyeti okur, şunun üstünü de (önceki âyeti) bir okuyayım derdi. Biz okuyamazdık. Altından (sonraki âyeti) dese okuyacağız. Bir yerde Kur'an okunsa hemen o okunan kısmın manasını anlatırdı. Aziziye Camisi'ne çok gelirdi. Hoca ortalarda filan bulunur, hafız kıraatini bitirdi mi o başlardı konuşmaya. Herkes başına toplanırdı. Âyetlerin manasını, sebebi nüzûllerini açıklardı. Onlara böyle çok meraklıydı."

Emiroğlu'nun ilkokuldan öğrencisi olan Hüseyin Altın'ın anlattıklarından onun sohbetlerinde son derece yetkin olduğunu, birikimi sayesinde hemen her konuda rahatça konuşabildiğini, ele aldığı meseleleri bütün detaylarını vererek anlattığını öğreniyoruz:

"Hocanın, sohbetlerinde anlatmak için malzemesi çoktu. O kadar malzemesi vardı ki isteği zaman istediği bir konuyu rahatlıkla anlatırdı. Öylelerini biliriz ki üç hafta çalışır, ondan sonra anlatır. Ama onun öyle bir sıkıntısı yoktu. Herhangi bir konuya girdi mi o konunun bütün detaylarını ortaya dökerdi."

Yine onun sorulan suallere cevap vermedeki başarısını ve kendisine edilen iltifata tebessüm ederek bilgili insanların yeterince hürmet görmeyişinden yakındığı bir olayı da İsmail Büyükdere anlatıyor:

"Kadınhanlı Keçebaş (namında biri) gelmiş. Eskiden dedemle koyun ortaklığı yapmış. Hocanın evinde misafir. Keçebaş hocaya o kadar sualler sordu ki hoca hepsine yanıt verdi. Keçebaş: 'Vallahi billahi şu günde Konya'da senin gibi bilgili adam yok. Ben buna şahidim.' dedi. Tahsin Hoca güldü: 'Bilgilileri konuşturmazlar, sedire oturtmazlar.' dedi."

⁴ Âyet-i kerîmenin tamamının meali şöyledir: "Ey iman edenler! Siz de Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu, dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah yanında şerefli idi." (el-Ahzâb 33/69).

Özellikle aile hukuku konusunda verdiği sağlam fetvalar dolayısıyla Emiroğlu'nun sıklıkla görüşüne başvurulmuş bir hoca olduğunu Hüseyin Altın şöyle anlatıyor:

"O zaman köyde bir dinî meseleler vardı, bir de muamelat meseleleri. Köydeki diğer hocaların muamelat meselelerine aklı pek ermezdi. Mesela mal taksimatı, nikâh meseleleri... Gece yarısı gelip hocanın kapısını çaldıklarını bilirim."

Merhumun damadı ve Şerife Hanım'ın eşi Gökmen Yaşar da fetva verme konusundaki bir anısını şu şekilde anlatıyor:

"Bazen yanına vardığımızda 'Ben ölmeden aklınıza ne gelirse sorun da cevaplayayım.' derdi. Ben de içimden 'Her yer müftü dolu, onlara sorar öğreniriz.' derdim. Meğer öyle değilmiş. Onun söyledikleriyle şimdiki hocaların dedikleri çoğu zaman birbirini tutmuyor. Yani şimdi şimdi hak veriyorum."

Emiroğlu, derslerin ve vaazların ciddî havası içinde zaman zaman çevresindekileri tebessüm ettirmeyi de başarabilen bir yapıya sahiptir. Şakalaşmayı ve espirili davranmayı sevdiğini talebesi Ramazan Mermer'in verdiği şu örnekten anlıyoruz:

"Şakalaşmayı çok severdi. Bir arkadaşı: 'Gel gayri armutlar erdi.' deyince 'İyi armut mu?' diye sormuş. Armutun iyisini ayılar yer derler ya... 'Oğlum, güzel armut var. Getirin de yiyin.' derdi. 'İyi' demezdi."

Çalışkanlığı, ilmî kabiliyeti ve etkili hitabeti ile çevresinden daima takdir toplayan; sohbetleri kalabalık gruplar tarafından heyecanla dinlenen Emiroğlu'na o dönemin CHP, AP ve MSP gibi farklı cemahtaki siyasî partilerinden vekillik teklifleri gelir. Fakat o bu tekliflerin hiçbirisine olumlu yanıt vermeyerek "ilim adamlığı" çizgisinde kalmayı tercih eder. Onu, benimsediği siyasî görüş nedeniyle eleştirenler dahi sohbetlerini dinlemişler ve ona hürmet göstermişlerdir. Bunda Emiroğlu'nun tarafsız olmayışı, basit ve günlük siyasî çekişmelerden uzak durması ile asla gurur ve kibre kapılmayan mütevazı kişiliği etkili olmuştur.

3. Eserleri

Hasan Tahsin Emiroğlu, hayatının önemli bir bölümünü kitap yazmaya adanmıştır. İlk ve en önemli eseri *Esbâb-ı Nüzûl*'ü yazması ve bastırması çok uzun yıllar sürmüş, sonrasında da yeni eserlerle yazarlık hayatını sürdürmüştür. Emiroğlu'nun vermiş olduğu eserler şunlardır:

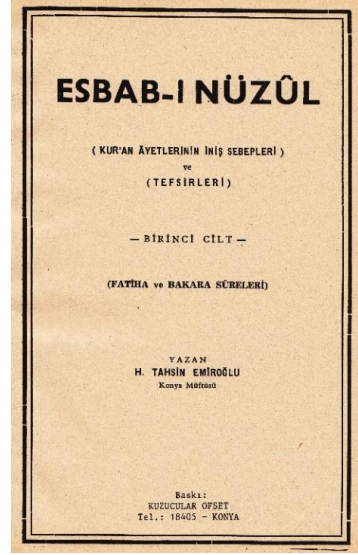
3.1. Esbâb-ı Nüzûl

Emiroğlu'nun bu eserini tanıtmadan önce "esbâb-ı nüzûl" kavramının ne anlama geldiğini kısaca açıklamakta fayda vardır. Kelime olarak "*iniş sebepleri*" anlamına gelen bu tamlama, Hz. Peygamber döneminde meydana gelen ve Kur'an âyetlerinin inmesine sebep olan belirli bir olayı, durumu veya soruyu ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Esbâb-ı nüzûl esasen tefsir ilminin bir koludur. Kur'an'ın bütün âyetleri belli sebeplere bağlı olarak inmiş değildir. Âyetlerin belli bir kısmının iniş sebepleri bilinmektedir. Esbâb-ı nüzûl de hadisler gibi rivayetlere dayandığı için hadislerin doğruluğunun tespitinde kullanılan yöntemler esbâb-ı nüzûl için de geçerlidir (Demirci, 1995, 11/360). Bir âyetin iniş sebebini bilmek, o

âyetin doğru yorumlanmasında ve anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle esbâb-ı nüzûlün tefsir ilminde mühim bir yeri vardır.

İslam literatürüne bakıldığında daha hicrî II/VIII. asırdan itibaren esbâb-ı nüzûl konulu eserlerin yazılmaya başlandığı görülmektedir. Günümüze gelinceye kadar on beş-yirmi kadar Arapça esbâb-ı nüzûl kitabının yazıldığı bilinmekte olup bunlara *Vâhidî* (Ö. 468/1075), *İbn Teymiyye* (Ö. 728/1323) ve *Süyûtî*'nin (Ö. 911/1511) eserleri örnek verilebilir.

Türkçe kaleme alınmış ilk ve en kapsamlı eser ise Hasan Tahsin Emiroğlu'nun *Esbâb-ı Nüzûl* adlı kitabıdır. Emiroğlu, eserinin I. cildinin ön sözünde Türkiye'de yazılmış Kur'an tefsir ve tercümelemleri içinde surelerin ve âyetlerin iniş sebeplerini konu alan müstakil bir eserin mevcut olmadığını, sebab-i nüzûllerin bir kısmı bazı âyetler açıklanırken tefsir kitaplarına alınmışsa da bunların tam olmadığını; bu konuda yazılmış ve basılmış Arapça eserler mevcutsa bile bunların kısa olması, âyetlerin tefsirlerinin olmaması ve sebab-i nüzûllere tatbiki bulunmaması gibi hususlardan okuyucuları tatmin etmediğini; üstelik de Arapça olmaları nedeniyle herkesin yararlanamadığını belirterek böyle bir kitabın Türkiye'de ve Türkçe olarak yazılmasına olan ihtiyacı açıklamakta ve bu hususları göz önüne alarak müminlere daha faydalı olmak gayesiyle kitabını yazdığını ifade etmektedir.

Esbâb-ı Nüzûl'ün yazılmasında yararlanan kaynakları Emiroğlu, Arapça ve Türkçe olanlar olmak üzere iki grupta vermektedir. Arapça olanlar Fahreddin-i Râzî (*Mefâtihi'l-Gayb*), Hâzin (*Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl*), Ebu's-suûd (*İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*), Neseî (*Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*), Kadı Beydâvî (*Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*) tefsirleri ile Vâhidî en-Nisâbûrî (*Esbâbü'n-Nüzûl*) ve Süyûtî'nin (*Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*) esbâb-ı nüzûl kitaplarıdır. Türkçe olanlar ise Elmalılı (*Hak Dini Kur'an Dili*) ve Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin (*Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*) tefsirleri; Ömer Rıza Doğrul'un tercüme ettiği *Asr-ı Saâdet Tarihi*, Kâmil Miras'ın tercüme ettiği *Tecrîd-i Sarîh* ile diğer hadis ve siyer kitapları olarak belirtir.

Esbâb-ı Nüzûl'ün yazılması dokuz, on dört cildinin basılması ise on sekiz yıl sürmüştür. Emiroğlu, kitabını 1954 yılı yaz tatilinde yazmaya başlamış ve 1 Eylül 1963'te Derbent'te tamamlamıştır. Sene içinde öğretmenlik vazifesini yerine getirdiği için daha çok okulların tatil olduğu zamanlarda, özellikle de yaz tatillerinde kitabı yazmaya fırsat bulabilmiştir. Bu nedenle de kitabın yazımı biraz uzun sürmüştür. Emiroğlu, ilk başlarda sebab-i nüzûlleri bilinen âyetleri kitabına alarak bunların iniş sebeplerini açıklamış, tercüme ve tefsirlerini yapmıştır. Sebeb-i nüzûlleri bilinmeyenleri ise kitaba almamıştır. Bu nedenle de eserini "bir tefsir ki-

tabı değil, bir esbâb-ı nüzûl" kitabı olarak nitelendirmiştir.

Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*'ün yazımı ve basımı sürecinde hayli zaman ve emek harcamıştır. Bir taraftan ciltlerin daktilosunu yapmakta diğer taraftan da basılan ciltleri posta yoluyla okuyucularına ulaştırmaktadır. Kitabın basımını tamamen kendisi üstlenmiştir. Ne devletten ne de herhangi bir kimseden maddî anlamda destek görmesi söz konusu değildir. II. ve III. ciltlerin başına koyduğu açıklamalarda basım masraflarının gittikçe arttığından yakınmakta; daha fazla masraf edildiği hâlde okuyucunun şevkini kırmamak için bu ciltlerin I. ciltle aynı fiyattan satışa sunulduğunu belirtmektedir. Kitaplar hem ciltsiz hem de ciltli olarak basılmakta olup ciltsizler dönemin parası ile on beş, ciltliler ise yirmi liradan satılmaktadır. Ayrıca, bazı okuyucuların kendisine mektup yazarak tercümelelerde âyet numaralarının yazılmasını istediklerini ve bunun IV. ciltten itibaren yerine getirileceğini haber veriyor. Bazı okuyucuların da Kur'an'ın tümüyle tefsir edilmesini istediklerini, bu nedenle sebab-i nüzûlleri belli olan âyetler bittikten sonra belli olmayan âyetlerin tefsirlerini de ayrıca birkaç cilt hâlinde yayımlamaya karar verdiklerini bildirmektedir.

Emiroğlu daha I. cildin başında eserinin bir esbâb-ı nüzûl kitabı olması dolayısıyla iniş sebebi bilinmeyen âyetlerin kitaba alınmadığını bildirdiği hâlde, V. cildin başında yer verilen açıklamadan, bir kısım okuyucunun mektup yazarak bazı âyetlerin tercüme ve tefsirlerinin neden atlandığını sormaya devam ettiklerini anlıyoruz. Emiroğlu, bu nedenle kitabın mahiyetini tekrar açıklama gereği duymuştur. Ayrıca kitabın on iki cilt olarak düzenlendiğini, XII. cilt bittikten sonra arada kalan âyetlerin tercüme ve tefsirlerinin birkaç ciltlik tetimme (tamamlama) hâlinde basılacağını da haber vermektedir. VI. cildin başında yer verilen açıklamada da kitabın on üç cilt olarak tertip edildiği, kalan yedi cildin daktilolarının tamamlandığı belirtilmektedir. VIII. ciltten itibaren iniş sebepleri bilinsin bilinmesin bütün âyetler kitaba alınarak tercüme ve tefsirleri yapılmaya başlanır. On iki ciltte tamamlanması düşünülen eserin, on dört cilde çıktığı; sekizinci cilde kadar tercüme ve tefsiri yapılmayan âyetlerin de tetimme olarak iki cilt hâlinde basılacağı XI. cildin başındaki izahta bildirilir.

Bazı okuyucuların mektup yazarak kitabın basımının ağır gittiğinden bahisle sitemde bulunmaları üzerine Emiroğlu, XII. cildin başında, hayat pahalılığının artmasından yakınarak durumu şu şekilde izah etmektedir:

"Son yıllarda hayat pahalılığının haddinden fazla yükselmesi, kâğıda yapılan üstün zamların ağırlığı ve kara borsanın alabildiğine devamı kitap basımı üzerinde büyük etkiler yapmakta, âdetâ kitap basımının durumunu felce uğratmaktadır. Geçen yıl seksen bin liraya aldığımız bir kitabın kâğıdı bu yıl onun üç mislini bulmuştur. Diğer masraflar da buna kıyas edildiğinde kitap basımı maddî gücümüzün üstüne çıkmaktadır. Biz elimizden geleni yapmaktayız. Dûa buyurun da Rabbımız celle ve alâ kolaylık buyursun!"

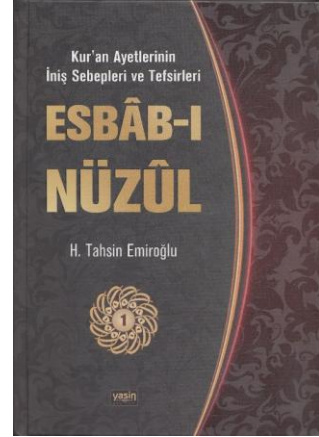
Bu ifadeler dönemin şartlarının kitap basımını ne kadar zorlaştırdığını göstermesi bakımından önemlidir. Netice olarak, *Esbâb-ı Nüzûl* son iki cildi tetimme olmak üzere on altı ciltte tamamlanır. Böylece on altı ciltte Kur'an-ı Kerim'in tamamının tercüme ve tefsiri yapılmış, sebab-i nüzûlleri bilinen âyetler de açıklan-

miş olur. Görüleceği üzere başta esbâb-ı nüzûl kitabı olarak planlanan eser, yayımlanıp da halk tarafından sevmeye başlayınca okuyucuların istekleri doğrultusunda tefsire doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Bu nedenle denilebilir ki Emiroğlu’nun eseri hem esbâb-ı nüzûl hem de bir tefsir kitabıdır.

Emiroğlu, I. cildin başındaki ön sözde sebab-i nüzûllerin kitaba alınmasında bazı prensiplere göre hareket ettiğini bildirmektedir. Bir âyet-i kerîmenin iniş sebebi hakkında çeşitli rivayetler varsa, kuvvetli olanlar ile biri diğerinden farklı olanlar ve birbirine benzeyenlerden de biri alınmış; diğerleri ve zayıf olanlar alınmamıştır. Eğer bir âyetin nüzûl sebebi yalnızca manasından anlaşılabilirse bunlar da kitaba alınarak açıklanmıştır. Bir surenin başında -varsa- surenin genel sebab-i nüzûlü açıklanmış, sonra sırasıyla âyetlerin Arapça metinlerine, Türkçe meallerine, sebab-i nüzûllerine, tefsirlerine ve en son da kitabın yazarının kendi anlayış ve görüşüne göre yaptığı değerlendirme ve özetlemelere yer verilmiştir. Bir surenin sonunda, ondan sonra gelen sure ile olan münasebete de değinilmiştir.

Emiroğlu, I. cildin ön sözünde, eserini mümkün olduğu kadar herkesin anlayabileceği bir dille yazmaya gayret gösterdiğini belirtmektedir. Hakikaten de esere bakıldığında dilinin kolay anlaşılabilir ve anlatımının akıcı olduğu görülür. Ayrıca okuyucuların eseri daha kolay anlayabilmesi için her cildin sonuna o ciltte geçen bazı kelimelerinin anlamlarının verildiği lugatçeler eklenmiştir. Ayrıca, cilt başlarında konu fihristlerine de yer verilmiştir.

Esbâb-ı Nüzûl, 1965’ten başlayarak 1983’e kadar birkaç defa basılır. Daha sonra baskısı tükenen ciltlerin ve tetimme olarak hazırlanan ciltlerin baskıları tekrar yapılır. Kimi baskılarda bazı ciltlerin hangi yıl basıldığı belirtilmediği için yıl ve basılan matbaa olarak yayım seyrini tam olarak takip etmek pek mümkün görünmemektedir. Emiroğlu’nun kendi imkânlarıyla bastırıldığı setler yıllar içerisinde tükenince eserin yeniden basılması ihtiyacı doğar. Bu nedenle Emiroğlu’nun varislerinin girişimleri ile 2013 yılında Yasin Yayınevi tarafından *Esbâb-ı Nüzûl*’ün yeni baskısı yapılır.

Bu baskıda önceki baskılardan farklı olarak birtakım önemli değişiklikler yapılmıştır. İki ciltlik “Tetimme”de yer alan ve ilk yedi ciltte tercüme ve tefsirleri bulunmayan âyet-i kerîmeler Yasin Yayınevi tarafından yapılan baskıda ilgili yerlere konulmuştur. Böylece bütün sureler tam sıralı bir hâle getirilmiştir. Böyle bir düzeltmenin yapılması çok isabetli olmuştur. Eski baskılarda her cildin başında fihrist, sonunda ise lugatçe bulunmaktaydı. Yeni baskıda on beş cilt olarak düzenlenen eserin son cildinde sözlük ve içindekilere yer verilmiş, diğer ciltlerde bu bölümler ayrıca yer almamıştır. Ciltlerin sırt kısımlarına da o ciltte hangi surelerin bulunduğu yazılarak okuyuculara kolaylık sağlanmıştır.

Son baskıda yapılan bazı değişikliklerin ise tekrar gözden geçirilmesine ihtiyaç vardır. İlk bakışta göze çarpan farklılık/eksikliklerden birkaçı şöyledir:

* Eski baskılarda XIV. cildin sonunda bulunan ve Emiroğlu’nun hayat hikâ-

yesinin kendi kaleminden anlatıldığı “Hâl Tercemesi”ne yeni baskıda yer verilmiştir. En azından XV. cildin sonunda buna yer verilebilirdi. Böyle önemli bir eserin müellifinin okuyucu tarafından bilinmesine ihtiyaç vardır.

* Eski baskılardaki fihristlerde madde başları eğer âyet metninden bir parça ihtiva ediyorsa bunlar Arap harfli olarak dizilmişti, yeni baskıda bunların yerine âyetlerin numarası yazılmıştır. İçindekiler kısmında âyet metnlerinin müellifin düzenlediği şekilde yer alması daha uygundur.

* XV. ciltte bulunan Sözlük kısmının (5-177) sayfa üst bilgisi sehven “İçindekiler”olarak belirtilmiştir. Bunun “Sözlük” veya müellifin de kullandığı üzere “Lügatler” olarak düzeltilmesi gerekmektedir.

* Emiroğlu âyet-i kerîmelerin Türkçe mealini verirken “Türkçe meali, Türkçe anlamı, yüksek meali, yüksek anlamı, hikmetli meali, hikmetli anlamı, meal-i münifi, tercümesi, meal-i şerîfi, meal-i hakîmi” gibi farklı birçok tanımlama ibaresi kullanmıştır. Son baskıda ise bunların hepsi “Türçe Meali” olarak değiştirilmiştir. Müellifin tanımlamalarının olduğu gibi kalması daha uygundur.

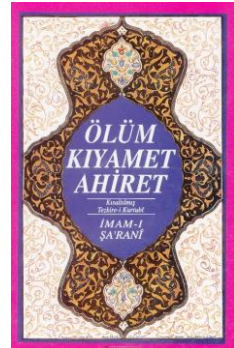
* Eserin yazarının “Konya Müftüsü” olarak değil de “Eski Konya Müftüsü” olarak belirtilmesi daha uygundur. Eser sonunda müellifin “Hâl Tercemesi”ne yer verildiği takdirde bu tanımlamanın da bulunmasına gerek yoktur.

Eserin ilerleyen zamanda yeni baskısı yapılacaksa bu hususların dikkate alınması, çok belirgin hatalar görülmediği müddetçe eserin orijinal hâline müdahaleden kaçınılması önem arz etmektedir. Bununla birlikte, kitap okuma oranının iyice azaldığı, yayım hayatının büyük ölçüde dijitalleştiği günümüzde baskısı çok uzun zaman önce tükenen Kur’an-ı Kerim’le ilgili böylesine önemli bir eseri yeniden basarak okuyucunun hizmetine sundukları için yayınevini tebrik etmek gerekir. Nitekim, bu kadar hacimli bir eserin bilgisayar ortamına aktarılması, dizgisinin yapılarak sayfa düzeninin oluşturulması ve tashihlerinin yapılması müthiş emek ve zaman gerektiren bir iştir.

3.2. Tezkire-i Kurtubî Tercümesi

Emiroğlu’nun meşhur tefsir âlimi Kurtubî’den (Ö. 1272) tercüme ettiği eserin asıl adı *Et-Tezkire fî-Ahvâli’l-Mevtâ ve Umûri’l-Âhire* olup “ölülerin hâllerini ve ahiret işlerini hatırlatma” anlamına gelmektedir. Kurtubî’nin bu eseri Abdülvehhâb eş-Şa’rânî (Ö. 1565) tarafından *Muhtasaru Tezkireti’l-Kurtubî* adıyla kısaltılmıştır. Şa’rânî, ölüm ve hesapla doğrudan ilgili olmayan hususları ve dil bilgisiyle ilgili yapılan açıklamaları eserden çıkarmıştır (Çelebi, 2016, 602-603). Emiroğlu’nun tercümesinde Şa’rânî’nin kısaltma yaptığı nüsha esas alınmıştır.

Emiroğlu, tercümesini 31 Ekim 1979 tarihinde tamamlasa da basılmasına ömrü vefa etmemiş; eserin baskısı varislerinin girişimi ile 1995 yılında Tekin Kitabevi tarafından yapılmıştır. Bu baskı *Kısaltılmış Tezkire-i Kurtubî Ölüm Kiyamet Ahiret* adını taşımakta olup iki ciltten oluşur. İki cilt bir arada basılmıştır. I. cilt “ölüm, haşr, mîzan, cennet ve cehennem”; II. cilt ise “cennet, fitneler, büyük savaşlar, kıyame-

tin alametleri" konularını içermektedir. I. cilt 365, II. cilt ise 344 sayfadan oluşmaktadır. Ciltlerin sonunda fihrist bulunmaktadır. II. cildin sonunda, fihristten önce, bir de lugatçe yer almaktadır. Eser, bablar hâlinde düzenlenmiş olup çeviride önce Arapça metin, daha sonra tercüme gelmektedir. Müellif bazı bablarda tercümelere sonra, *Esbâb-ı Nüzûl'*de de olduğu gibi, kendi görüş ve anlayışına göre yaptığı değerlendirme ve özetlemelere yer vermiştir.

Emiroğlu'nun bu iki eserden başka *Mufassal Hac Farızası* adıyla bir hac rehberinin bulunduğu ve bu eserin bir yayınevi tarafından basılacağı bilinmektedir. Bunlardan başka bir tercümesinin daha bulunması ihtimal dahilindedir. Şöyle ki *Tezkire-i Kurtubî Tercümesi*'nin sonuna yazdığı 1 Kasım 1979 tarihli notta bu eserle bir arada basılmış olan *Kurretü'l-Uyûn ve Müferrihu'l-Kalbi'l-Mahzûn* adlı kitabı birkaç gün içinde tercüme etmeye başlayacağını söylemektedir (1995, 2/300). İsmi geçen bu eser Ebu'l-Leys-i Semerkandî'ye ait olup "gözlerin nuru ve hüznülü kalplerin ferahlık vericisi" anlamına gelmektedir. Emiroğlu'nun 1988'de vefat ettiği göz önüne alındığında bu eserin tercümesini tamamlamış olabileceği akla gelmektedir. Ayrıca, *Konya Âlimleri ve Velileri* adlı kitapta Emiroğlu'nun *Kurtubî Tefsiri*'ni tercüme ettiği sırada vefat ettiği belirtilmektedir (Uz, 2015, 545). Ancak bu eseri tercümeye başlayıp başlamadığı, başladı ise ne kadarını tercüme ettiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

4. Eserlerinden Örnekler

Besmelenin tefsiri kısmından:

"(...) Allah, ism-i şerîfi bütün varlıkların yaratana olan ve künhünü idrak mümkün olmayan Rabbimizin alemi ve özel ismidir. Bu mubarek kelime başka hiçbir varlığa isim olamaz. Ve başka bir kelime ile de tercüme de edilemez. Ba'zı kimseler bu kelimeyi Tanrı, İlah gibi kelimelerle tercüme yelteniyorlarsa da bu hareket yanlıştır çünkü: Allah, Allah'tır. Başka türlü ifade eksik ve sakattır." (*Esbâb-ı Nüzûl*, 1/3)⁵

Bakara suresi 120. âyetin tefsirinden:

"(...) Müslümanlar içinde öyle batılılaşma heveslileri ve Avrupa hayranları vardır ki: İslam dininde olmayı gerilik, İslam dininin hükümlerine uymayı yobazlık sayarlar. İslam dinine göre ise, küfre dönmek gerilik, Orta Çağ ahlakını ve fuhşunu yaşamak yobazlıktır." (*Esbâb-ı Nüzûl*, 1/93)

Sâd suresi 86-88. âyetlerin tefsirinden:

"(...) Uğraşa uğraşa külfetle nefsten bir şey uydurmağa "tekellüf" denir. Tekellüften biri de bilmediği şeyi bilir gibi söylemek ki, Peygamberimiz bunu hadîs-i şerîfleri ile men etmişlerdir. Maalesef zamanımızda bazı âciz kimseler, halkın kendisine cahil dememesi için her sorulan şeye doğru, yanlış cevaplar verirler ki, bu gibi hareketler ilim namına bir tekellüf, din nâmına bir nakîsa, insanlık namına bir ardır. Allah korusun!" (*Esbâb-ı Nüzûl*, 10/48)

Fitneler bölümünde ilgili kısmın tercümesinden önce, konuyla münasebeti bulunmasından dolayı 1980 öncesi dönemde Türkiye'deki kargaşa ve şiddet orta-

⁵ Cilt ve sayfa numaraları eserin eski baskısına göre verilmiştir.

mına dair değerlendirmelerinden:

"(...) Gençlik birbirini öldürüyor. Niçin ölüyorum? Niçin öldürüyorum, bilmiyorum. Bunların en kötüsü ve fecii de; bunların din için ve din nâmına yapıldığı iddia ediliyor. Maalesef İslam dininin bunları men' ettiği bilinmiyor. Birçokları da buna inanıyor. Yani adam öldürmenin dinin emri olduğuna inanıyor. Hâlbuki kâfir dahi olsa, İslam'ın emri altında olan insanları öldürmek, memnû'dur. İnsan Allah'ın binasıdır. Kâfir dahi olsa haksız yere Allah'ın binasını yıkanlar, elbette Allah'ın huzurunda cezalarını çekeceklerdir." (Kısaltılmış Tezkire-i Kurtubî, 2/94)

Kaynakça

- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 3 Cilt. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011.
- Çelebi, İlyas. "Tezkiretü'l-Kurtubî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. EK-2/602-603. Ankara: TDV Yayınları, 2016.
- Demirci, Muhsin. "Esbâb-ı Nüzûl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/360-362. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Emiroğlu, Hasan Tahsin. *Esbâb-ı Nüzûl (Kur'an Âyetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri)*. 15 Cilt. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2013.
- Emiroğlu, Hasan Tahsin. *Esbâb-ı Nüzûl (Kur'an Âyetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri)*. 16 Cilt. Konya: Kuzucular Ofset, ts.
- Ertaş, Mustafa. "Tarihinde Sarıveliler'i Aydınlatan Alimlerden Örnekler". *Anadolu Telgraf Gazetesi* (13.04.2017). <http://www.anadolutelgraf.com/yazar/TARIHINDE-SARIVELILER-I-AYDINLATAN-ALIMLERDEN-ORNEKLER/3764/>
- İmam-ı Şa'ranî. *Kısaltılmış Tezkire-i Kurtubî*. çev. Hasan Tahsin Emiroğlu. Konya: Tekin Kitabevi, 1995.
- Müslim. *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*. 8 Cilt. çev. Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: İrfan Yayınları, 2014.
- Öcal, Mustafa (2003). "İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazıları ile Yapılan Mülâkatlar ve Şehâdetname Örnekleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2003), 51-101.
- Öcal, Mustafa. "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (1998), 241-268.
- Uz, Mehmet Ali. *Konya Âlimleri ve Velileri*. Konya: Meram Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.